

PSYKOANALYSE SOM
METAPSYKOLOGISK TEKSTANALYSE
En anmeldelse af Rolf Reitan: *At arve Freud*. Klim, 1994.

René Rasmussen

Psykoanalytikerens og litteratens Rolf Reitan er barslet med endnu en Freud-bog fra sin kyndige pen: *At arve Freud. Lystprincip og urfortrængning. Metapsykologiske forelæsninger*. To tidligere Freud-bøger udgøres af dobbelt-værket: *Freuds narcissisme* (Klim, 1988) og *Eftertanker om Freuds narcissisme* (Klim, 1990), som bogen *At arve Freud* på mange måder ligger i en forlængelse af, bl.a. på grund af dens vedkendte gæld til den franske psykoanalytiker Jean Laplanche's læsning af Freuds tekster og specielle videreførelse og fortolkning af Freuds ideer.

Spørgsmålet om 'at arve Freud' har ikke helt den plads i det danske farvand, som den har i det franske landskab, hvor Jacques Lacans stædige insisteren på en tilbagevenden til Freud har affødt en række originale tanker inden for psykoanalysens verden, som bl.a. Laplanche i høj grad har været inspireret af, selvom han tidligt bryder afgørende med Lacan (s. 18). Denne 'tilbagevenden til Freud' har under stærk indflydelse fra lingvistikken, strukturalismen og deres respektive betoning af sprogets betydning endvidere præget spørgsmålet om, hvem der skulle arve Freud i dobbelt forstand: hvem kunne i lyset af den indsigt, som understregningen af sprogets rolle for det kliniske arbejde afsætter, forestå en teoretisk og praktisk videreudvikling af Freuds ideer, uden at de mistede deres egentlige væsen? Hvem kunne på den anden side overtage den plads, som Freud var blevet tildelt i institutionelle sammenhænge; hvem kunne overtage Freuds status, indtage en lignende position i den psykoanalytiske bevægelse og blive en 'rigtig' Freud-arving? Blive efterfølgeren til »... den elskede og forhadte urfader i en i alt for lang tid autoritær og dogmatisk, og efterhånden også rådløs psykoanalytisk bevægelse« (s. 19)?

Den kandidat, der kommer tættest på rollen som praktisk-teoretisk arvtager, synes umiddelbart at være Lacan, hvis tese om, at det ubevidste er struktureret som et sprog, uundgåeligt er knyttet til hans teoretiske betoning af sprogets og strukturens betydning for det kliniske arbejde. På

René Rasmussen, mag. art i litteraturvidenskab og psykoanalytiker. Forfatter til bl.a. bøgerne: *Psykoanalyse og tekstanalyse. Essays om Lacan og tekstanalyse* (1993), *Jacques Lacans psykoanalyse. En indføring* (1994) og en Ph.D.-afhandling om James Joyce: *Ulysses* (1994; under udgivelse).

spørgsmålet om, hvem der bliver Freud-arvingen, urfaderens søn, er svaret mere problematisk. Hvis vi ser på antallet af analytikere, skoler og afhandlinger, der efter Lacans død påberåber sig hans ideer, er der ingen tvivl om, at hans 'faderlige' status inden for den internationale psykoanalytiske bevægelse er markant stigende, selvom Lacan selv var den første til (koket?) at påpege, at han var freudianer. Det udelukker imidlertid ikke, at der allerede før hans død blev rejst en væsentlig debat om arven efter Freud.

Filosoffen eller dekonstruktivist Jacques Derrida var bl.a. ansvarlig for denne kontrovers om 'at arve Freud', herunder spørgsmålet om at overtage hans institutionelle og kulturelle status, idet Derrida i sin tekst »Le facteur de la vérité« i *La Carte postale* med hård hånd kritiserer Lacans analyse af Poes fiktive tekster. Underforstået er det nemlig, at Derridas egne læsninger og forståelse af Freud udgør en bedre indfaldsvinkel til Freud og en bedre analyse af Poe. Derrida er en bedre søn. Der skal ikke her tages stilling til denne arvemæssige og hierarkiske side af debatten, men når Lacan-Derrida-kontroversen bringes på bane i forbindelse med Reitans tekst, er det, fordi denne i høj grad placerer sig blandt de mange bud på, hvordan Freud(s tekster) skal læses og dermed måske også rummer et implicit bud på, hvem der kan fremstå som den retmæssige Freud-arving.

Reitan fremhæver nødvendigheden af 'at arve Freud' i en række minutiøse læsninger af Freuds tekster, der former sig som dekonstruktive eller tekstanalytiske *spekulationer* heri (jf. en anden af Derridas tekster i *La Carte postale*: »Spéculer sur 'Freud'«). Det er således, iflg. Reitan, »... hverken muligt eller ønskeligt [længere] at opretholde et skarpt skel – hvad tekster angår – mellem psykoanalyse og tekstanalyse ...« (s. 19). Selvom Reitan iøvrigt i en note vender sig imod Derridas læsninger af Freuds tekster, fordi denne »i sine ækvilibristisk psykoanalytiske Freud-læsninger (...) alligevel bøjer teksterne ind under *sine* filosofiske formål« (smst.), er Reitan ligesom Derrida optaget af at fremanalysere det i Freuds tekster, der umiddelbart ikke siges i dem eller som står i modsætning til deres mere åbenlyse udsagn. Det sker bl.a. ud fra skellet 'teori' og 'teoriseren', hvor teorien udgøres af teksternes åbenlyse, manifesterede udsagn, mens deres teoretiseren er deres ubevidste:

'At læse Freud' har derfor fået en ny mening, og en betydning. Hvis vi fastholder skellet mellem 'teoriseren' og 'teori', kan vi sige, at Freud som teoretiker tilhører den første del af det 20. århundrede og det intellektuelle klima, som han selv gav et så væsentligt bidrag til. Som tænker [jf. teoretiseren] derimod, er han snarere forud for, ikke alene sin egen tid, men måske også vores. (s. 19-20).

Freuds teksters teoretiseren udgør, hvad vi med Derrida kunne betegne som deres kontrabande eller »... *tekstens ofte godt gemte kommentarer til*

og kritik af sig selv.« (s. 17). Og da der, ligesom hos Derrida, i hvert fald i dennes forståelse af Lacans Poe-fortolkning, ingen åbenlyse metodiske forskelle er mellem tekstanalyse og psykoanalyse, »... er det påkrævet at være til det yderste lydhør for hans [Freuds] sprog – for bogstavets insisteren i hans tekster.« (s. 20) – for bogstavets insisteren i Freuds teksters ubevidste.

Der er desværre ikke plads til her at redegøre for alle de interessante pointer, som Reitan trækker frem af Freuds tekster, hvad deres ubevidste kontrabande udgøres af eller hvordan deres dekonstruktive brud rent konkret fremlæses. Der skal blot en passant peges på, at diskussionerne heraf er koncentreret, som det også fremgår af bogens undertitel, omkring forholdet mellem lystprincip og urfortrængning, angst og jeg, gentagelsestvang og dødsdrift, der perspektiveres i forhold til Laplanches ideer, herunder hans idé om den generaliserede forførelsesteori. Sidstnævnte aspekt er måske umiddelbart ligegyldigt, når det gælder en vurdering af bogens teser, men titlen *At arve Freud* rejser spørgsmålet, om der ikke er andet og mere på spil i Reitans tekst end at fremlæse Freuds teoretiseringen i dennes tekster?

Selvom Reitan i sin læsestrategi lægger sig op ad den tidlige Derridas 'psykoanalytiske' dekonstruktion af filosofiske, lingvistiske, strukturalistiske og lignende tekster, hvorfra Derrida fremtrækker teksternes ubevidste, har de pointer, som Reitan finder i Freuds tekster mere lighed med Laplanches end Derridas teser. Hvor Derrida bl.a. fremlæser et generaliseret skriftbegreb i de tekster, som han dekonstruerer, konstruerer Reitan en generaliseret forførelsesteori. Men hvor Derridas 'skrift' aldrig er nærværende noget sted, idet den kun afsætter effekter i f.eks. talen, er den generaliserede forførelsesteori ikke begrænset til det felt, som psykoanalysen normalt beskæftiger sig med, dvs. til klinikken:

Teorien må nødvendigvis have et større omfang end den givne 'kliniske erfaring'. Det betyder, at den må kunne åbne andre områder, kliniske, såvel som områder uden for klinikkens mure, selv om disse vil kræve en eller anden modificeret teknik i 'analyserne' (s. 226).

Jeg vil ikke her vende mig mod ideen om en sådan åbning, tværtimod, men nøjes med at skandere måden, hvorpå Reitan forestiller sig den.

Ophævelsen af det skarpe skel mellem tekstanalyse og psykoanalyse udgør en første indgang til denne åbning, der videre underbygges af den generaliserede teori (forførelsesteori). Et næste skridt består i de 'metapsykologiske forelæsninger', hvor stavelsen 'meta-' for Derrida knytter sig til en metafysisk tradition, der som ubevidst forudsætning bl.a. har den fortrængte og nedgjorte skrift. Det er for så vidt også det fortrængte, som Reitan fremlæser hos Freud, men det sker ikke med henblik på en dekonstruktiv frigørelse heraf. I stedet sker det for at indsætte det fortrængte i en metadiskurs eller metapsykologi, der ikke påberåber sig en

umiddelbar affinitet til det kliniske arbejde, der normalt står i centrum for psykoanalysen.

Denne metapsykologi bygger, som anført, på tesen om, at der ikke er nogen væsensforskel på tekstanalyse (den dekonstruktive-Laplanche'ske) og psykoanalyse, eftersom teksten også rummer et ubevidste. Dermed sker der også en generalisering af det ubevidste. Jeg vil ikke udelukke, at det ubevidste også eksisterer uden for den kliniske sammenhæng, men uden videre at tildele en ikke-subjektiv størrelse som f.eks. en tekst et ubevidste ligger umiddelbart langt fra psykoanalysens egne erfaringer, det kliniske rum. 'At arve Freud' drejer sig imidlertid ikke primært om den psykoanalytiske praksis, men også om at sikre disse læsningers udsigelseeffekter i en større kulturel kontekst. Får psykoanalysen som metapsykologi og videnskab dermed ikke en unik »... fortættende *position*, der forklarer psykoanalysens erobring af kulturen ...« (s. 10)? Selvom Reitans benytter sidste sætning til at beskrive en forståelse af psykoanalysen, som han er umiddelbart forbeholden over for, synes hans læsestrategi og omfangslogiske placering af psykoanalysens virkefelt og analytiske effekter at munde ud i en lignende pointe.

Nu er Reitan også litterat, og der kunne i den forbindelse ligge nogle centrale pointer i at generalisere det ubevidste til også at dække aspekter ved Freuds eller litterære tekster samt etablere en metapsykologisk fortolkning af Freud, der på en gang skulle befatte sig med det væsentlige i dem (deres ubevidste) og lade deres 'teoretiseren' gælde for andet og mere end det psykoanalytiske felt. Men desværre argumenteres der ikke eksplicit for denne udvidede opfattelse af det ubevidste. Det er et spørgsmål, ikke om denne måde at læse Freuds tekster fortæller noget centralt om disse, det gør den helt sikkert, men hvad den hævder at fortælle herom. Kommer den ikke til at foregive, at den siger det væsentligste herom?

Når Derrida læser Poes tekster, kommer Derridas tekst, idet den går i rette med Lacans 'psykoanalyse' af Poes fiktion, til at fremstå som en bedre læsning af Poe. Derridas egen læsningen af Poe fremstår samtidig som den autoritative læsning af Poe. Derridas læsning postulerer – så at sige nedefra, eftersom Derrida taler i det undertryktes navn, i den fortrængte skrifts navn – at hans læsning er bedre end Lacans, hvormed det også antydes, at hvis der skal findes en sand Freud-arving, skal denne findes andetsteds end hos Lacan ... Måske hos Derrida? Men hvad gemmer der sig i Derridas teksts kontrabande? Konkurrencen i forhold til Freud-arven, ja. Men også den usikkerhed, der er forbundet med ikke at være enearving, dét at ingen kan påberåbe sig at være den bedste Freud-viderefører, men at vi hver især må forestå vores egne Freud-udlægninger med eller uden støtte i stærkere Freud-læsninger, f.eks. Lacans og Derridas, selvom Derrida fortrænger denne usikkerhed i sit (anti-)autoritære opgør.

Når Reitan læser Freuds tekster for at underbygge sine metapsykologiske og bredt kulturelle antagelser, sker det med en klausul om, »at arve

Freud [er] at 'sætte ham i arbejde« (s. 235). Men dukker der ikke også en kontrabande op i hans tekst, som modsiger dette arbejde? Kommer hans tekst ikke til at postulere, at den er en bedre, hvis ikke den bedste, læsning af Freud, eftersom den er metapsykologisk, kan generalisere sine teoretiske pointer, herunder ideen om det ubevidste, og dermed indbefatte næsten hele den kulturelle horisont? Fremstår *At arve Freud* ikke dermed som den tekst, der læser det ubevidste, der om noget skal læses, pålæses, i en psykoanalytisk diskurs, som det ubevidste skal læses, pålæses? At han hele tiden forudsætter, at tekstanalyse er at psykoanalysere tekster eller med Derrida består i at finde deres kontrabande, er her sekundært. Det primære er, at Reitans Laplanche-inspirerede læsning ikke kun kommer til at fremstå som en opfordring til at genlæse Freuds tekster (hvem gør ikke det?), men også at denne læsning med sin metapsykologiske ballast opstilles som den bedre, hvis ikke bedste. Desuden skabes der en distance til det analytiske arbejde på grund af aversionen over for det »kvasikliniske regime over arven efter Freud ...« (s. 226). Denne distance synes at være rettet mod en bredere refleksion over det kliniske arbejde, metapsykologiens fortrængte (?) og det ubevidstes hypotetiske status. Men peges der ikke dermed på Laplanche og dennes mangfoldige metapsykologiske læsninger af Freud som det mest rimelige bud på en Freud-arving? Som den bredt kulturelt funderede afløser af 'den elskede og forhadte urfader'?

Reitans bog skriver sig ind i det dobbelte felt omkring Freud-arven uden tilsyneladende eksplicit at tage stilling hertil. Imidlertid peger dens kontrabande på en teoretisk arving, en bestemt Freud-læsning med generelt funderede udsigelseseffekter og dermed også på en kulturel ursøn (Laplanche), selvom bogen ikke direkte lukker for andre indfaldsvinkler til den dobbelte Freud-arv. Det finder endvidere sted ud fra ideer om en metapsykologi og tekstens ubevidste, hvormed Reitans læsninger i en Derridas forståelse forlenes med en metafysisk ballast, selvom de på den anden side undgår det (anti-)autoritære islæt, som Derridas indslag i debatten omkring Freud-arven rummer. På den måde placerer disse læsninger sig i en ambivalent position i forhold til det 'at arve Freud', men denne ambivalens bevirker samtidig, at de langt hen ad vejen også kan leve op til ideen om, at det 'at arve Freud er at sætte ham i arbejde'. Bogen forudsætter og udelukker på denne paradoksale måde en urfaders søn. Men Reitan skylder os stadig at lade spørgsmålet om sønnens overtagelse vige pladsen fuldstændig for en mere intensiv beskæftigelse med forholdet mellem hans og andres Freud-læsninger og selve den kliniske praksis.